

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

KÖNYV-
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE
ET DE LA PRESSE

131. ÉVFOLYAM

2015

3

ARGUMENTUM KIADÓ

TARTALOM

<i>Zsoldos Endre: Libellus Auguriorum: asztrológiai táblázatok</i>	261
<i>Id. Frivaldszky János: Erdély első minerológiája – támogatói és támadói</i>	273
<i>Markó Veronika: Szabó Dezső első és utolsó könyvtára</i>	286

KÖZLEMÉNYEK

Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Ms I 3c jelzetű antifonáljének egy töredéke a Nagyszombati Városi Levéltárban (<i>Eva Veselovská-Körmendy Kinga</i>)	300
Az OSZK <i>Cod. Lat. 423</i> -as kódex „poeta christianus”-a (<i>Bolonyai Gábor</i>)	303
Pozsonyi-e az „I” kódex? (<i>Kovács Andrea</i>)	305
Egy ismeretlen 16. századi história a tatárjárásról a Petrovay-énekeskönyvben (<i>Schelhammer Zsófia</i>)	312
Egy latin nyelvű <i>Lázár-dráma</i> az OSZK Kézirattárában (<i>K. Kaposi Krisztina</i>)	316
<i>Ex bello pax, ex pace ubertas</i> . G. C. mester egyik metszetének lehetséges forrásáról (<i>Lovas Borbála</i>)	322
Thurzó Kristóf halotti versei (1614) (<i>Szöke Kornélia</i>)	326
Egy újabb kötet Bethlen Miklós kancellár könyvtárából (<i>Simon Melinda</i>)	335
Ismeretlen 18. századi magyarországi nyomtatványok (<i>Knapp Éva</i>)	337

FIGYELŐ

Csapodi Csaba és Csapodiné Gárdonyi Klára <i>Magyar Örökség Díja</i> , 2015 (<i>Rozsondai Marianne</i>)	349
---	-----

SZEMLE

Ruth Kestenbergl-Gladstein, Heraus aus der „Gasse”. Böhmens Juden im 19. Jahrhundert. Neuere Geschichte der Juden in den Böhmischen Ländern, Zweiter Teil, 1830–1890, Hrsg. v. Dorothea Kuhrau-Neumärker. Münster–Hamburg–London, LIT Verlag, 2002 (<i>Rózsa Mária</i>)	351
Pesti Brigitta, Dedikáció és mecenatúra Magyarországon a 17. század első felében, Budapest–Eger, Kossuth Kiadó–EKF, 2013 (<i>P. Vásárhelyi Judit</i>)	354
Magyar könyvtártörténeti kronológia, 4. kötet, 2008–2010, Pótlások, javítások, 996–2007, Összeállította: Gerő Gyula, A szerkesztésben közreműködött Rácz Ágnes, Budapest, OSZK, 2014 (<i>Kégli Ferenc</i>)	357
Ein Heiliger unterwegs in Europa, Tausend Jahre Koloman-Verehrung in Melk (1014–2014), Hrsg. von Meta Niederkorn-Bruck, Wien, Weimar, Köln, Böhlau, 2014 (<i>Veszprémy László</i>)	360
Ősz Sándor Előd, Bibliotheca Calviniana Transylvanica, Kora újkori Kálvin-kiadások Erdélyben, Kolozsvár, EME, Erdélyi Református Egyházkerület, 2014 (<i>Oláh Róbert</i>)	363
John Roger Paas, The German Political Broadsheet 1600–1700, Volume 12, (1686–1700), Harrasowitz Verlag, Wiesbaden, 2014 (<i>G. Etényi Nóra</i>)	367
Lubomír Jankovič, Inkunábuly. Umenie európskych knižných tvorcov 15. storočia v zbierke Slovenskej národnej knižnice, Martin, Slovenská národná knižnica, 2014 (<i>Rozsondai Marianne</i>)	372
Komorová, Klára – Saktorová, Helená, Tlač 16. storočia vo františkánskych knižniciach – Opera impressa saeculi XVI quae in bibliothecis Ordinis Franciscanorum asservantur, Martin, Slovenská národná knižnica, 2014 (<i>Zvara Edina</i>)	374
Szinnyei és követői, id. Szinnyei József halálának 100. évfordulójáról megemlékező centenáriumi emlékkönyv, szerk. Szőnyi Éva, Budapest, OSZK, Gondolat, 2014 (<i>Buda Attila</i>)	376

SZÁMUNK SZERZŐI	379
-----------------------	-----

AA betű, Alexander Alyate nyomdászjelvénye két fejezetben is szerepel (179. és 254.), bizonyára az ezt körülvevő gazdag fametszetes díszítés miatt. A nyomdász- és kiadói jelvények képe melletti rövid magyarázatot a szerző az öt fejezet után az „Ábrák annotált jegyzéké”-ben még bővebben kifejti. – 245. oldal: Jacobus de Voragine-nek van *Sermones de sanctis* c. műve, de ez itt hibás felvétel Goff J-191 tévedése nyomán (J-120a = J-191). Ezt vehette át Kotvan, s ezek alapján Jankovič, aki közli, hogy sem a GW-ben, sem az ISTC-ben nincs benne ez a kiadás. Benne van: ISTC ij00120500 számmon, de a helyes cím: *Legenda aurea sanctorum*, és nem folió, hanem 4° a mérete. Az ISTC-ben a leőhelyek között szerepel is 'Martin Matica', s a „Notes”-ban említik Goff és mások tévedését.

Az utolsó, 5. fejezetben az állomány késő gótikus és kora reneszánsz bőrkötéseiből válogatott közel harmincat Jankovič, melyeket a részletekkel együtt 39 képen mutat be. Van, hogy ugyanannak a kötésnek bemutatja az elő- és háttábláját, amit az indokol, hogy a gótikus kötéseknek rendszerint az előtáblája gazdagabban, míg a háttáblája egyszerűbben van díszítve. Más esetben bemutatja nagyítva a kapcsolókat, a sarok- és középvételeket. A mindössze hat reneszánsz kötésből az egyik magyar (31. kép), az utolsó jellegzetes krakkói kötés (39. kép). Két fonadékmintás velencei kötet is láthatunk (35–36. kép), de ezek aranyozottnak látszanak, nem vaknyomásosnak. A 37. és 38. képen közölt kötések semmiképpen sem itáliaiak, akkor sem, ha mindkét nyomtatvány velencei. Ez a két-tő görgetős német reneszánsz kötés. Sajnos a 37. képen (300) Bernardus Claravallensis *Sermones*-ének (Velence 1495) elő- és háttábláját a restauráláskor felcserélték. Egyrészt ezt mutatja a háttáblákon szokásos, a két kapocs szíját leszorító fémlemezke, másrészt a görgetők képcskei is a fejük tetején állnak. Egyébként nagyon jók a felvételek, a kötések díszítő motívumai jól tanulmányozhatók.

Az öt fejezetet az ott közölt képekre vonatkozó bővebb jegyzetek követik („Anotovaný zoznam...” 303–329), majd a nyomdászok, kiadók és könyvkereskedők betűrendes bio-bibliográfiája. De itt szerepel Ulrich Schreier salz-

burgi, de Bécsben és Pozsonyban is működő könyvfestő és talán könyvkötő, a nürnbergi festő-fametsző, Wilhelm Pleydenwurf és Michael Wolgemut is. Közli az adott személy névváltozatait és irodalmi hivatkozást is ad (Geldner, Voit). Az életrajzoknál megadja, hogy az adott nyomdásztól milyen kiadványok vannak meg a Szlovák Nemzeti Könyvtárban. – Az Irodalom-jegyzékben Ferdinand Geldner munkái idézésénél zavaró, hogy az „*Inkunabelkunde*” Wiesbaden 1978 kétszer szerepel (mindkettő sajtóhibával), s a „*Die deutschen Inkunabel-drucker*” Stuttgart 1968–70. két kötete, külön tételként felvéve, ez is sajtóhibákkal. De Borsa Gedeon *Clavis typographorum* két kötete is két külön tétel. Nem értjük, miért. Nem minden irodalmi hivatkozásnál ad oldal- vagy tételszámot (pl. Manfred von Arnim, Sz. Koroknai Éva). Az on-line források listáján is kétszer szerepel az osztrák <http://othes.univie.ac.at>, s vajon mi indokolja a <http://myfonts.com> tételt. – Kár, hogy az angol és német összefoglaló nem a szlovák bevezetés fordítása, hanem az öt fejezetre vonatkozó és az ott illusztráltakkal kapcsolatos eszmeifuttatás, s a Slovenská národná knižnica kialakulásáról, könyvanyagának, különösen a régi könyveinek történetéről, provenienciájáról nem esik szó.

Mindent összevetve egy szép, a nagyközönség számára élvezetes reprezentatív kötetet kaptunk Ľubomír Jankovičtól a Szlovák Nemzeti Könyvtár ősnymtatvány-gyűjteményéről.

ROZSONDAI MARIANNE

Komorová, Klára – Saktorová, Helená, Tlač 16. storočia vo františkánskych knižniciach. – *Opera impressa saeculi XVI quae in bibliothecis Ordinis Franciscanorum asservantur*, Martin, Slovenská národná knižnica, 2014. 703 p. (Generálny katalóg tlačí 16. storočia zachovaných území slovenska. – *Catalogus generalis operum impressorum saeculi XVI quae in Slovacia asservantur*, Tomus 3.)

1993-ban indult útjára az a szlovák könyvtörténeti sorozat, amelynek célja a teljes Szlovákia területén őrzött 16. századi nyomtatványok egy-

séges számbavétele. A tizenöt kötetre tervezett sorozat első darabja a turócszentmártoni Matica slovenská törzsállományának 16. századi nyomtatványait (Saktorová, Helena, Komorová, Klára, Petrenková, Emília, Agnet, Ján, *Tlače 16. storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Maticy slovenskej*. – *Opera impressa saeculi XVI, quae in Bibliotheca nationali Slovaca societatis Maticy slovenská Martini asservantur*, Martin, 1993, 462 p. – Ism. VELENCZEI Katalin, *Magyar Könyvszemle*, 1994, 235–237; MONOK István, *Magyar Könyvszemle*, 1999, 126–127), a második a négy piarista rendház: Podolin, Privigye, Szentgyörgy és Nyitra történeti könyvtárainak antikváit (Saktorová, Helena, Komorová, Klára, Petrenková, Emília, *Tlače 16. storočia v piaristických knižniciach*. – *Opera impressa saeculi XVI, quae in bibliothecis Ordinis Scholarum Piarum asservantur*, Martin, 1997, 534 p. – Ism. KOLTAI András, *Magyar Könyvszemle*, 1999, 485–487; MONOK István, *Magyar Könyvszemle*, 1999, 126–127), jelen harmadik pedig az egykori ferences rendházak bibliotékáiban lévő, 16. századi kiadványokat adja közre.

A kötet legelején először a ferences rend általános, majd szlovákiai (értsd: a Királyi Magyarországi felvidéki részének) történetéről az első rendházak alapításától (Nagyszombat, Nyitra, Pozsony) a 20. századig (amikor a szerzetesrendeket Szlovákiában is feloszlatták), majd az egyes ferences rendházak könyvtáiról és azok állományáról olvashatunk. A Szlovák Nemzeti Könyvtárban a ferencesek gyűjteményeinek jelenleg kb. 26 ezer kötete található: ebből 239, 16. századi kötet részletes leírása a sorozat első, 2300 kötetét pedig a sorozat harmadik kötetében található.

A katalógus szerzői betűrendben tartalmazza a sorszámmakkal ellátott tételeket, amelyek beosztása három részre tagolódik: 1) a bibliográfiai leírás, 2) az egyes példányok ismertetése, 3) az irodalmi hivatkozás. A bibliográfiai leírásban betűhíven közlik a címlapon szereplő teljes címet (mindig jelölve a ligatúrákat és az abbreviátúrákat is), a megjelenési adatokat, a terjedelmet és a méretet; ezen első egység legvégén pedig feltüntetik a könyv díszítőelemeit, s azok technikáját is.

A katalógustételek második részében az egyes példányok egyedi adatai szerepelnek: a kötések jellemzése (a történeti kötések anyaga, stílusa, díszítőelemei); az egykori possessorok, exlibrisek, superexlibrisek, bélyegzők közlése (a datálatlan bejegyzéseknél hiányzik a korszak/század megadása). Az egyes tételek leírását a bibliográfiai hivatkozás zárja.

A ferences katalógus anyagának áttekintését hétféle mutató segíti: 1) névmutató a címlapon található további szerzőkről, 2) az előszavakban, ajánlásokban és alkalmi költeményekben lévő nevekről, 3) a nyomdászok és nyomdák topográfiai mutatója (rövid címleírásokkal), 4) a nyomdászokról és a kiadókról, 5) az egykori tulajdonosok (pontosabban a kézírásos bejegyzésekben szereplő nevek) regisztere, 6) időrendi 7) és nyelvi mutató.

A szerzők a mutatókban, a szokásos módon, a történeti Magyarországon élt és működött személyeknél és helyneveknél általában a mai, Szlovákiában használatos névalakot veszik besorolási alapnak (magyar vagy latinos forma utalóként csak abban az esetben szerepel, ha a könyv címleírásában is ott van), pl. Kaldi, Georgius lásd Káldi, Juraj; Oláh, Miklós és Olahus, Nicolaus lásd Oláh, Mikuláš; Nadasd, Franciscus de lásd Nádašdy, František – van egy-két kivétel is, hiszen a köpcsenyi Listius/Listhuss család tagjai megmaradtak pl. Liszti, Jánosnak.

A nyomdászmutatóban a 16. századi Magyarországon működő nyomdák neve a ma használatos néven található meg: magyar nyelvű névalakuk csak abban az esetben szerepel utalóként (az előző módszerrel követve), ha az adott nyomtatványon is megtalálható, pl. a kolozsvári nyomda Cluj-Napocánál található, a Claudio-polis és a Kolozsvár utal rá; Brassó a Braşovnál szerepel, s csak a Corona utal rá.

A 16. századi magyarországi tipográfiai kiadványainak szerény mennyisége jól tükröződik a kötetben, hiszen csupán a következő néhány nyomda képviselteti magát: a bártfai David Gutgesel (Martin Wagner evangélikus vitairata), a brassói Georg Greuss (az erdélyi százszok jogszabálygyűjteménye Matthias Fronius kiadásában), a kolozsvári Heltai (Molnár Gergely dialektikai tankönyve és Szilvási János vitairata),

valamint a nagyszombati Telegdi- és káptalani nyomda (Telegdi Miklós postillás kötete, egy magyarországi törvénygyűjtemény és Monoszlóy András vitairata).

A kötetben szereplő hungarikumok között találjuk még a következőket: Antonio Bonfini magyar története (két kiadásban is), Werbőczy *Tripartituma*, Székely István világhronikája, Laskai Osvát és Temesvári Pelbárt prédikációs kötetei, Fegyverneki Izsák *enchiridionja* két kiadásban, Georg Wernernek a magyarországi vizekről írt műve, továbbá Szegedi Kis István, Náprágyi Demeter, Jeszenszky (Jessenius) János, Oláh Miklós, Johannes Honterus egy-egy kötete, a *Pannoniae luctus* című versgyűjtemény és szerkönyvek: egy esztergomi breviárium, egy esztergomi misekönyv, s egy Velencében kiadott zsoldároscopy.

Mindezen hungarikumok közül csak három magyar nyelvű: Monoszlóy András, Székely István és Telegdi Miklós könyve. A katalógusban szereplő művek nagy része latin nyelvű, az arányokat tekintve a német és az olasz is kiemelhető, továbbá találunk még cseh, görög, héber, spanyol, lengyel, horvát, francia és többnyelvű kiadványokat is.

A művelődés-, irodalom- és könyvtörténet kutatói számára természetesen a legnagyobb érdeklődésre a possessormutató tarthat számot, s mondhatjuk, hogy ez esetben is számos művelődéstörténeti kincset tartalmaz – még akkor is, ha ezek egy része más forrásokból már ismertek a hazai kutatók számára. Számítalan fontos, a korszak jeles személyeinek kézírásos bejegyzését olvashatjuk itt, így további új tételekkel bővíthetnek többek között a már kiadott főúri és lelkészi bibliotékák anyaga is. Az impozáns névsorból néhány: Apponyi Balázs, Balassa Bálint, Batthyány Boldizsár, Elias Berger, Beythe István, Branik György, Brodaries István, Dragonus Gáspár, Johannes Eck, Nicasius Ellebodus, Johannes Fabri (talán a bécsi püspök?), Ferenczffy Lőrinc, Anton Fugger, Hajnal Mátyás, Johannes Henckel, Illyés András, Kanihsai Pálfi János, Káldi György, Kitionich János, Kutasi János, Laskai János, Monoszlóy András, Mossóczy Zakariás, Nádasdy Ferenc, Náprágyi Demeter, Nedeczky István, Oláh Miklós, Leonhard Stöckel, Szelevényi György, Thurzó

György, Verancsics Antal, Vörösmarty Mihály, Wathay Ferenc, valamint a Bornemisza, a Czobor, a Forgách, a Kecskés, a Kopcsányi, a Listi, a Rákóczi, a Révai és a Telegdi család tagjai. Továbbá ismert ferences könyvgyűjtő barátok is fellelhetők a leírásokban (természetesen csak *ad usum*), úgymint Dúsi Jakab, Somlyai Mihály, Újlaki Imre és talán a legismertebb, Nádasdi Bálint – ámbár az ő nem szerepel a névmutatóban, mert az *F. V. Nádasdi* bejegyzést tévesen Nádasdy Ferencnek oldották fel a szerzők (így az országbírónak nem két, hanem csupán egy könyve van a kötetben).

Természetesen az egyes ferences rendházak bejegyzései is igen fontosak, hiszen ha ezen meglévő kötetek mellé tesszük az ismert könyvjegyzékeket (*Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon: 1526–1726*, Jegyzékszerű források, sajtó alá rend. Zvara Edina, szerk. Monok István, Szeged, 2001. (Adattár 19/1); *Katolikus intézményi könyvtárak Magyarországon: Ferences könyvtárak: 1681–1750*, Plébániák és más rendházak könyvtárai, sajtó alá rend. Zvara Edina, szerk. Monok István, Bp., 2008 (Adattár 19/3.)), akkor azok tovább gazdagítják és egyben árnyalják azt a képet, amit korabeli gyűjteményeiről tudunk.

Klára Komorová és Helená Saktorová neve a magyarországi könyvtörténészek számára is jól cseng: egyrészt a Szlovák Nemzeti Könyvtár könyvtárai, másrészt pedig a történeti Magyarország (Felvidék) könyves kultúrájának kutatói, számos könyves katalógus összeállítói. A közreműködésükkel készült kiadványok minőségi munkák, melyeket mind a hazai, mind a külföldi kutatók hálás szívvel használnak – ahogy tehetjük ezt jelen kötettel is.

ZVARA EDINA

Szinnyei és követői, id. Szinnyei József halálának 100. évfordulójáról megemlékező centenáriumi emlékkönyv, szerk. Szőnyi Éva, Budapest, OSZK, Gondolat, 2014 (Nemzeti Téka) 185 p.

Mindannyian, akik valamilyen vonatkozásban könyvtárosnak gondoljuk magunkat, könyveket, folyóiratokat vagy egyéb információkat szolgál-